

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Extreemrechtse demonstraties in Nederland: de verandering

Koevoet, I.

Citation

Koevoet, I. (2003). Extreemrechtse demonstraties in Nederland: de verandering. *Bestuurskundige Berichten*, 18(1), 20-21. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3211011>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3211011>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

EXTREEM RECHTS

Extreemrechtse demonstraties in Nederland: de verandering

Tijdens het seminar "Openbaar bestuur en de problematiek van extreemrechts en racisme" kwam aan de orde dat de problematiek van extreemrechts en racisme het laatste decennium een grote vlucht heeft genomen. Het gaat daarbij om uiteenlopende verschijnselen, zoals gewelddadigheden en openbare manifestaties. In mijn eindpaper, waarvan u hieronder een korte samenvatting vindt, ben ik ingegaan op de geschiedenis van de extreemrechtse demonstratieproblematiek in Nederland.

"Geen geouwehoer. Geen extreemlinks en geen rechts in Harderwijk". Op vrijdagavond 17 mei 2002 werden anonieme pamfletten met de geciteerde tekst in het uitgaanscentrum van Harderwijk uitgedeeld. Hierbij werd opgeroepen tot protest tegen de aangekondigde demonstratie van extreemrechts die op 18

Zowel de overheid als extreemrechtse leiders komen door rechtsextremisme voor dilemma's te staan

mei zou plaatsvinden. In eerste instantie werd deze extreemrechtse demonstratie door burgemeester De Groot verboden. Dit besluit werd echter door de rechtbank Zutphen geschorst, waardoor de demonstratie alsnog kon plaatsvinden.¹ Deze demonstratie richtte zich "tegen de criminalisering van nationalist en vermoorden van rechtse politici en voor het verbieden van extreemlinkse criminele actiegroepen naar aanleiding van de moord op Pim Fortuyn."²

In het bovenstaande wordt een recente situatie geschetst met betrekking tot een extreemrechtse demonstratie. In dit stuk wordt de volgende vraag aan de orde gesteld: "welke veranderingen hebben in de loop der tijd in Nederland plaatsgevonden bij de omgang (van de overheid) met extreemrechtse demonstraties?" Hierbij wordt de rol van verschillende actoren als extreemrechts, de burgemeesters, de rechterlijke macht en de antifascisten belicht. Allereerst komt echter een aantal belangrijke algemene zaken met betrekking tot demonstraties van extreemrechts in Nederland aanbod.³

In de Nederlandse grondwet wordt veel waarde gehecht aan vrije meningsuiting.¹ Uit de Wet Openbare Manifestaties (WOM) blijkt wel dat beperkende regels gesteld kunnen worden aan openbare manifestaties.² De overheid heeft vrijwel altijd te maken met nationaal-socialistische en racistische personen en organisaties, hetgeen de

overheid voor een repressief dilemma stelt. Hiemeer wordt bedoeld dat de overheid enerzijds tot taak heeft de politieke grondrechten (zoals de vrijheid van meningsuiting en het recht op betoging en vereniging) van alle burgers te beschermen, dus ook van rechts-extremistische personen. Anderzijds moet de overheid om bepaalde redenen soms repressief optreden tegen racistische propaganda, extreemrechtse manifestaties en extreemrechtse organisaties.

Remmende factoren met betrekking tot het repressief optreden van overheden zijn de norm politieke grondrechten te beschermen, gewinning aan uitingen van racisme en rechtsextremisme en een voorkeur voor alternatieve strategieën. Verder kunnen faalangst, de vrees voor averechtse effecten en een gebrekkige lobby een remmende factor vormen. Er zijn echter ook verscheidene stimulerende factoren voor een repressief overheidsoptreden te noemen, zoals de norm racisme en rechtsextremisme te bestrijden, minder heden te beschermen en goede interetnische relaties te behouden. Bovendien kunnen trigger events een belangrijke rol spelen bij het

overheidshandelen en kunnen internationale pressie en verplichtingen van invloed zijn op het handelen van (nationale) overheden. Totslot kan een effectieve lobby en de norm om de openbare orde te handhaven ook stimuleren tot repressief handelen.¹

Extreemrechtse leiders hebben te maken met een aanpassingsdilemma. In verband met hun bestaansrecht mogen ze niet teveel op gevestigde politieke stromingen lijken. Anderzijds ligt voor hen het gevaar op de loer dat hun organisatie gecriminaliseerd wordt, hetgeen tot repressie maatregelen van de overheid kan leiden. Dit aanpassingsdilemma kan ertoe leiden dat een groot verschil ontstaat tussen de manier waarop een extreemrechtse organisatie zich naar buiten profileert (*frontstage*) en de wijze waarop heter achter de schermen aan toe gaat (*backstage*).¹ Dit aanpassingsdilemma valt wellicht ook te signaleren bij demonstraties. Waarschijnlijk worden op besloten bijeenkomsten van extreemrechtse groeperingen extremere uitspraken gedaan dan bij demonstraties. Een voorbeeld hiervan vinden we bij een extreemrechtse demonstratie in Rotterdam, januari 2002. Constant Kusters van de Nederlandse Volks-Unie waarschuwt zijn "Duitse vrienden" in rammelend Duits: "Wat u in Duitsland niet mag zeggen, mag hier ook niet." De politie heeft te kennen gegeven dat er geen discriminerende teksten en Hitlergroeten worden getolereerd. Kusters gaat zijn kameraden voorin de spreekkoren zaken roepen als "Hop, hop, hop, asielzoekers stop!" en "Doodstraf voor kinderverkrachters". De Duitse medebetoegers vinden deze teksten te slap en roepen zaken als "Rum und Ehre für die Waffen SS".²

Extreemrechts heeft decennialang grote moeilijkheden ondervonden bij het beleggen van openbare manifestaties. Vaak werden aangevraagde demonstraties door burgemeesters die zich op de eerder aangehaalde WOM beriepen, verboden. Rechterlijke toetsingen handhaafden verboden van burgemeesters.¹ Vanaf 1993 verzetten extreemrechtse groeperingen zich tegen preventieve verboden door te demonstreren zonder de autoriteiten daarvan op de hoogte te stellen (*Spontandemo*)² of door het burgemeestersverbod te negeren.³ De stimulerende factor voor preventieve verboden was officieel gelegen in de wens de openbare orde te handhaven, maar in de praktijk speelde vaak mee dat

EXTREEM RECHTS

burgemeesters weinig sympathie hebben voor extreemrechts. Burgemeester D'Hondt van Utrecht was de eerste die deze niet neutrale wijze van wettoepassing openlijk toegaf.⁴ Vanaf 1995 ontstond het patroon dat extreemrechtse demonstraties soms wel preventief werden verboden en soms niet. Langzamerhand ontstond echter onder veel burgemeesters consensus: demonstraties behoren niet verboden te worden, mits er juridische gronden zijn voor een verbod of het stellen van voorwaarden.⁵ De reden voor deze 'nieuwe' houding van burgemeesters is wellicht gelegen in het punt dat 'tegendemonstranten' de extreemrechtse betogingsvrijheid kunnen inperken doordat burgemeesters de demonstraties preventief verbieden met het oog op grote bedreigingen voor de openbare orde.⁶

In 1996 heeft het Openbaar Ministerie (OM) een "Handleiding inzake verstoring van de openbare orde door extreemrechts" opgesteld.¹ Uitgangspunt was dat extreemrechtse demonstraties niet verboden behoren te worden. De enige gronden voor het verbieden van een demonstratie of het stellen van voorwaarden (zoals bijvoorbeeld tijdstip en plaats van demonstratie) zijn de bescherming van de gezondheid, het belang van het verkeer en de bestrijding van wanordeligheden. Op 21 maart 2001, de Internationale Dag tegen Racisme, vocht Constant Kusters van de Nederlandse Volks-Unie het demonstratieverbod van burgemeester Som bij de rechtbank aan. Het enige argument van burgemeester Som voor de rechter was dat hij niet genoeg agenten had. De rechter oordeelde dat de aangevraagde demonstratie van extreemrechts gewoon plaats mocht vinden.² Het precedent was gezet. Soortgelijke gerechtelijke uitspraken volgden, zoals in Rotterdam. Ook in Harderwijk voltrok zich een soortgelijk proces. De extreemrechtse demonstratie kon

na een gerechtelijke uitspraak toch plaatsvinden. Lange tijd hebben antifascisten (*antifa's*) bestuurlijk Nederland een handje geholpen bij het verbieden van extreemrechtse demonstraties. Doordat antifascisten tegendemonstraties afkondigden, werd het de burgemeesters makkelijk gemaakt zich op het argument van de openbare orde te beroepen. Kortom, een soort 'samenwerking' van bestuur en antifascisten tegen extreemrechts die

veroorzaakt wordt doordat gemeenten racisme en rechtsextremisme willen bestrijden. Vanaf de casus Kerkrade in 2001 begonnen de zaken ineens een ander verloop te krijgen. Verschillende gemeenten probeerden de antifa's te criminaliseren, zoals bijvoorbeeld de gemeente Rotterdam waar een kort geding plaatsvond naar aanleiding van het demonstratieverbod van burgemeester Opstelten. Het pleidooi van de gemeentelijke advocaat concentreerde zich op de potentiële gewelddadigheid van de antifascisten, gebracht met veel gevoel voor drama en overdrijving: "van linkse groeperingen is gebleken dat juist zij de orde verstoren en niet terugdeinzen voor geweld en vernieling van goederen". Antifascisten lijken het zatte zijn te worden gecriminaliseerd. Zeker omdat ze hielden de laatste tijd steeds minder vaak bereiken, omdat extreemrechts via de rechter toch toestemming krijgt te demonstreren. De antifa's bezinnen zich op nieuwe tactieken, zo wordt geopperd: "misschien moeten we

maatzelffin ons keurigstepak (om niet voor gewelddadige extreemlinkse activisten te worden versleten) langs de route van extreemrechtse demonstraties gaan staan doen wat wij als burgers ook mogen; het aanhouden van een andere burger die de wet overtreedt. Ik vermoed echter dat wij dan in de cel eindigen wegens geweldpleging."³

Concluderend kan gesteld worden dat de norm racisme en rechtsextremisme te bestrijden en de handhaving van de openbare orde stimulerende factoren zijn bij het repressief optreden van de overheid. De belangrijkste reden voor de overheid om niet repressief op te treden is de norm politieke grondrechten te beschermen. Het lijkt erop dat extreemrechtse betogers in Nederland tegenwoordig meer kans krijgen om te betogen dan in het verleden. Burgemeesters verbieden demonstraties niet altijd meer preventief. Wanneer dit wel het geval is, zijn er sinds kort rechters die deze besluiten schorsen, waardoor demonstraties toch plaats kunnen vinden. De toekomst zal duidelijk maken of extreemrechts in de toekomst (electoraal) voordeel heeft van de gesignaleerde tendens.

Ine Koevoet

Voetnoten

¹ Donselaar, J., van, *De staat paraat? De bestrijding van extreem-rechts in West-Europa*, Uitgeverij Babylon-De Geus, 1995, pp 35-45

² Donselaar, J., van, *Monitor racisme en extreemrechts, eerste rapportage*, Rijksuniversiteit Leiden, 1997, pp. 23-34

³ Donselaar, J., van, *De staat paraat? De bestrijding van extreemrechts in West-Europa*, Uitgeverij Babylon-De Geus, 1995, pp. 35-45

⁴ Donselaar, J., van, *Monitor racisme en extreemrechts, eerste rapportage*, Rijksuniversiteit Leiden, 1997, pp. 23-34

⁵ De Volkskrant, *Dure vrijheid*, 27 maart 2001

⁶ Donselaar, J., van, *Monitor racisme en extreemrechts, eerste rapportage*, Rijksuniversiteit Leiden, 1997, pp. 27-29

⁷ Eissens, R., *Foute antifascisten*, www.kafka.nl

⁸ Eissens, R., *Doet u maar rustig de gordijnen dicht*, www.xs4all.nl/~afa